

PREDGOVOR

Okrugli stol **Siromaštvo i mogućnosti njegova ublažavanja u Hrvatskoj**, održan 15. studenog 2004. u Zagrebu

Političke i gospodarske promjene u tranzicijskim zemljama uvelike su zasjenile raznovrsne nepovoljne fenomene vezane uz siromaštvo, dohodovnu nejednakost, socijalnu isključenost i sl. U većini tranzicijskih zemalja tijekom proteklog desetljeća siromaštvo je dramatično poraslo. Ne samo da je dosad nezabilježeno takvo povećanje nezaposlenosti, nego se ono zbilo u uvjetima dubokih gospodarskih, socijalnih i političkih promjena. Siromaštvo je ozbiljna prijetnja, posebice u tranzicijskim zemljama, jer pojačava krize, dovodi do većeg nasilničkog kriminala i uzrokuje konflikte između bogatih i siromašnih u vezi s raspodjelom dohotka. Veće siromaštvo može dovesti do narušavanja (ionako malog) socijalnog kapitala i nižeg sudjelovanja građana u političkom životu i društvu, što siromašnima povratno smanjuje mogućnosti utjecaja na donošenje odluka. Sve to lako može ugroziti funkcioniranje novonastalih demokracija.

Kako se o siromaštvu u Hrvatskoj razmjerno malo pisalo – iako postoje pojedina hvalevrijedna istraživanja – Institut za javne financije i Friedrich Ebert Stiftung organizirali su 15. studenog 2004. okrugli stol pod nazivom *Siromaštvo i mogućnosti njegova ublažavanja u Hrvatskoj*. Okrugli stol vodio je Anto Bajo iz Instituta za javne financije, Zagreb. Namjera organizatora bila je istražiti siromaštvo s više gledišta, odnosno objasniti značenje razvojne, socijalne, mirovinske i porezne politike u ublažavanju siromaštva. Radovi s okruglog stola dostupni su na web stranici Instituta za javne financije: www.ijf.hr. Odabir radova s okruglog stola tiskan je u ovom broju časopisa *Financijska teorija i praksa*. Osim tih radova, objavljujemo i nekoliko posebno pripremljenih tekstova vezanih za siromaštvo i socijalnu politiku.

Općenito, uzroci siromaštva u Hrvatskoj u najvećem se opsegu mogu pripisati ograničenim mogućnostima zapošljavanja i slabom obrazovanju. Stoga za ublažavanje siromaštva treba poboljšati fleksibilnost tržišta rada, povećati ponudu i potražnju zaposlenja, potaknuti završavanje osnovnoga i veće sudjelovanje u srednjem obrazovanju, te mjere socijalne skrbi što bolje usmjeriti na one kojima pomoć najviše treba.

Zoran Šućur sa Studija socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu izložio je temu *Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj*. U radu se analiziraju osnovni pokazatelji rasprostranjenosti siromaštva, rizične skupine i struktura siromašnih te istražuje uloga socijalnih transfera u ublažavanju siromaštva. Usporedna analiza pokazuje da stope relativnog siromaštva u Hrvatskoj ne odstupaju bitno od prosjeka EU, iako Hrvatska ima nešto veću stopu siromaštva nego većina zemalja EU. U Hrvatskoj najveća opasnost od siromaštva prijeti starijim osobama, umirovljenicima i nezaposlenima, samačkim kućanstvima, jednoroditeljskim obiteljima i obiteljima s troje i više djece. Ukupni sustav socijalnih transfera nije manje učinkovit od transfernih sustava većine zemalja EU.

Vedran Šošić iz Hrvatske narodne banke svoj je rad nazvao *Siromaštvo i politike na tržištu rada u Hrvatskoj*. Riječ je o vrlo zreloj istraživanju s kvalitetnim pregledom po-

litika na tržištu rada i njihovim utjecajem na problem nezaposlenosti u Hrvatskoj. Dugotrajno nezaposlene osobe suočene su s povećanim rizikom pada u neimaštinu, a deprecijacija ljudskog kapitala zbog nezaposlenosti i slaba povezanost s tržištem rada jačaju začarani krug isključenosti i siromaštva. U radu autor objašnjava da se Hrvatska, s obzirom na nezaposlenost i dugotrajnu nezaposlenost – čestu odrednicu siromaštva, ne razlikuje bitno od drugih tranzicijskih zemalja, ali su te pojave u nas ipak iznad njihova prosjeka. To je uvelike povezano s nedovoljnom fleksibilnosti hrvatskog tržišta rada, a stanje bi se trebalo poboljšati i zbog nedavnih promjena hrvatskoga radnog zakonodavstva. U članku autor, među ostalim, upozorava na potrebu povećanja iznosa novčane naknade za vrijeme nezaposlenosti, umjesto produljenja njezina trajanja. Ujedno je potrebno bolje usmjeriti mjere politike zapošljavanja na najugroženije i teško zapošljive skupine.

Danijel Nestić iz Ekonomskog instituta u Zagrebu sudjelovao je s radom *Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstva?*. U radu se tumače najvažnija obilježja raspodjele dohotka u Hrvatskoj u 1998, 2000. i 2002. godini na osnovi podataka iz ankete o potrošnji kućanstava. Iz dobivenih pokazatelja proizlazi da je nejednakost u raspodjeli ukupnog dohotka posljednjih nekoliko godina u blagom porastu ili je približno nepromijenjena, ovisno o mjeri nejednakosti koju se promatra. Plaće postaju sve važniji izvor dohotka kućanstava, a postoje naznake da se povećava nejednakost u njihovoj raspodjeli. Posljednjih se nekoliko godina smanjuje koncentracija dohodaka od samostalnog rada, čime njihova raspodjela postaje sve sličnija raspodjeli plaća zaposlenih osoba.

Ivica Urban iz Instituta za javne financije, Zagreb u izlaganju s temom *Fiskalni sustav i smanjivanje siromaštva u Hrvatskoj* utvrdio je kako je fiskalni sustav utjecao na preraspodjelu dohotka. Analiza se odnosi na razdoblje između 1997. i 2003. godine i obuhvaća mirovine, doprinose za socijalno osiguranje i porez na dohodak. Nakon objašnjavanja primijenjenog analitičkog instrumentarija ponudio je pokazatelje raspodjele dohotka prije i nakon fiskalne intervencije te izračun nejednakosti i redistributivnog učinka. Pojedini instrumenti, mirovine, doprinosi i porez na dohodak imaju različite uloge u smanjivanju nejednakosti dohotka.

Najvažnije funkcije mirovinskog sustav su raspoređivanje dohotka pojedinaca i obitelji tijekom cijelog životnog vijeka, te održavanje socijalne kohezije ublažavanjem siromaštva za vrijeme starosti i radne neaktivnosti. Hrvatska ima veliki broj umirovljenika i velika izdvajanja za mirovine, a umirovljenici pojedinačno primaju razmjerno male mirovine te su opasno izloženi siromaštvu. Stoga je posebno bilo važno izlaganje **Ljiljane Marušić** iz Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje pod nazivom *Utjecaj mirovinskog osiguranja na socijalnu sigurnost umirovljenika*. Izloženi su osnovni ciljevi reforme mirovinskog osiguranja te prava koja se ostvaruju u trodijelnom mirovinskom sustavu s aspekta socijalne sigurnosti i smanjivanja siromaštva korisnika mirovina. Iako se zadnjih desetak godina smanjio udio prosječnih mirovina u prosječnim plaćama, ipak se povećala realna vrijednost mirovina i socijalna sigurnost korisnika mirovina. Uvođenjem najniže mirovine očuvana je solidarnost i socijalna sigurnost korisnika s niskim mirovinama, što će se putem osnovne mirovine nastaviti i u trodijelnom mirovinskom sustavu.

Predrag Bejaković iz Instituta za javne financije, Zagreb sudjelovao je s temom *Uloga gospodarsko-političkih mjera u ublažavanju siromaštva u Hrvatskoj*. U članku se nastoji ocijeniti važnost i mogućnost raznovrsnih mjera u ublažavanju siromaštva. Riječ je o poticanju gospodarskog rasta i, posebice, uloge države u tome, o stvaranju mogućnosti zapošljavanja, poboljšanju ljudskog kapitala, učinkovitom sustavu socijalne skrbi, decentralizaciji, ograničavanju korupcije i razvoju institucija. Ne postoji jedinstveni model rješavanja siromaštva, ekonomske nejednakosti i socijalne isključenosti koji bi bio optimalan za dva društva. Kao i svaka druga zemlja, i Hrvatska treba naći i razviti ustavni i zakonodavni način koji najbolje odgovara njezinu povijesnom, socijalnom, kulturološkom i ekonomskom stanju, uvjetima i mogućnostima.

Hrvatska je u procesu reforme sustava socijalne skrbi i socijalne sigurnosti, a raznim se mjerama nastoji suzbijati siromaštvo i nejednakost. Za uspješan završetak započetih reformi posebno su važna istraživanja o djelovanju pojedinih programa i mjera. To je potrebno da bi se znalo tko su osobe kojima prijeti neimaština i socijalna isključenost kako bi se mogli poboljšati politika i sustav javne pomoći te raspoloživa sredstva usmjeriti na najugroženije skupine u društvu. Nadamo se da će naš okrugli stol i drugi slični skupovi pomoći u razumijevanju tih složenih društvenih problema i pridonijeti njihovu uspješnom ublažavanju.

Osim navedenih radova, u ovom broju časopisa objavljujemo i nekoliko posebno pripremljenih tekstova vezanih uz temu siromaštvo. **Noémi Lendvai** iz Instituta za socijalne i europske studije, Mađarska i Sveučilišta u Bristolu, Velika Britanija priredila je vrlo zanimljiv tekst *Socijalna politika u srednjoj i istočnoj Europi i ulazak u EU: vrijeme za razmišljanje*. U političkom procesu priključenja i ekonomskoj integraciji Europske unije središnji problem autorica vidi u upravljačkim sposobnostima, vještinama, navikama i vrijednostima struktura koje donose, provode, nadziru i ocjenjuju mjere socijalne politike. S druge se strane ističu realne, objektivne mogućnosti suprotstavljenih ciljeva konkurentnosti gospodarstva s obzirom na socijalnu politiku. Lendvai je s pravom zabrinuta, pa se pita koliko je vremena potrebno da se u poplavi novih pojmova, novih pristupa i novih vrijednosti izgradi nov način razmišljanja i usvoje nove navike kada je za to razvijenim tržišnim gospodarstvima trebalo niz godina i nemalo muke.

U bivšim socijalističkim zemljama odnos prema siromašnima bio je vrlo nepovoljan jer se smatralo da je siromaštvo isključivo proizvod kapitalističkog sustava. U *savršenim* društvima besplatnog školovanja, relativno lakog nalaženja zaposlenja i svih prava koja se ostvaruju iz rada, pune zaposlenosti (koja je bila obilježena velikim tehnološkim viškovima i prikrivenom nezaposlenošću) te male, ali sigurne mirovine postojalo je gotovo ideološko nepovjerenje prema siromašnima koji su *sami krivi za svoj nezavidan položaj*. Napuštanje socijalizma i planskoga gospodarstva u zemljama srednje i istočne Europe, drastični pad proizvodnje, velika inflacija, pad plaća i mirovina, te pojava otvorene nezaposlenosti početkom 1990-ih uvjetovali su velika osiromašenja stanovništva i izrazito raslojavanje društva. **Ivo Bičanić** i **Vojmir Franičević** s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu na temelju podataka iz osam zemalja srednje i istočne Europe istražuju opće uzroke i regionalne specifičnosti nastanka nejednakosti i siromaštva tijekom tranzicije. Posebnu pozornost autori pridaju pitanjima pravednosti i društvenog ka-

pitala, te procjenjuju kakav će to utjecaj imati na budući razvoj odabranih zemalja. S obzirom na sve rezultate provedenog istraživanja, autori zaključuju da u odabranim zemljama postoje veliki izazovi, ali i razlozi za ozbiljnu zabrinutost.

Članak **Mihale Bronić** iz Instituta za javne financije, Zagreb pod naslovom *Uloga nevladinih neprofitnih organizacija u pružanju socijalnih usluga i ublažavanju siromaštva* pripada malobrojnim radovima ekonomista koji su istraživačku pozornost usmjerili na nevladine udruge i lokalne inicijative u pružanju socijalnih usluga. Može se očekivati da će se s vremenom i jačanjem njihove uloge u društvu povećati pozornost ekonomista za *alternativnim* izvorima socijalnih usluga, koje zapravo čine dopunske izvore, uz državni sektor kao glavni ili bazni nositelj obveza i odgovornosti pružatelja usluga. Bronić izlaže spoznaje o ulozi nevladinih neprofitnih organizacija na tržištu socijalnih usluga te argumente *za* i *protiv* većeg sudjelovanja građana u lokalnim sredinama. Bronić objašnjava kako Hrvatska prilično kasni s razvojem civilnog sektora, a za njegovo je jačanje potrebno promijeniti opća stajališta o ulozi i važnosti nevladina sektora u suzbijanju siromaštva te ostvariti veću suradnju svih sudionika.

U časopisu donosimo i prikaz nedavno objavljene knjige *State, Markets, and Just Growth: Development in the Twenty-first Century* (Država, tržište i pravedan rast: razvoj u 21. stoljeću), čiji su urednici Atul Kohli, Chung-in Moon i Georg Sørensen. Knjiga ponajprije obrađuje utjecaj globalizacije na gospodarski rast i mogućnosti ublažavanja siromaštva. Kako je obrazovanje bitna odrednica izlaska iz siromaštva objavljujemo i prikaz knjige *Does education matter? Myths about education and economic growth*, autorice Alison Wolf.

Radi lakšeg snalaženja u izloženoj problematici, čitateljima donosimo kratki pojmovnik *Siromaštvo*, a za provjeru znanja priredili smo i mali kviz o siromaštvu.

Okrugli stol i ovaj broj časopisa okupili su veći broj autora koje zanima slična problematika siromaštva i mogućnosti njegova smanjivanja. Nadamo se da će to potaknuti i druge istraživače i autore na sudjelovanje na sličnom skupu u budućnosti. Organizatori, Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert, najljepše zahvaljuju svim autorima tekstova, kao i sudionicima okruglog stola na zanimljivim i sadržajnim raspravama. Ujedno zahvaljuju Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, koje trajno financijski podupire istraživanje, te Matici hrvatskoj na ustupljenoj dvorani.

*Predrag Bejaković
Institut za javne financije, Zagreb*